

TÜRKİYE'DEKİ FUTBOL İÇERİKLİ SPOR PROGRAMLARININ REHBER İLKELER KAPSAMINDA ORTAK DENETİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*

(Evaluation of Sports Programs in Turkey Featuring Football within the Scope of Guiding Principles and from the Perspective of Co-Regulation)

Sena COŞKUN**

Öz

Dünya genelinde son otuz yılda, Türkiye’de ise 2000’li yıllardan itibaren İngilizce’de “yayıncılık” anlamında kullanılan “broadcasting” (geniş bir alana yaymak) terimi, uygulamada yerini “narrowcasting”e (dar bir alana/gruba yayın yapmak) bırakmıştır. Son 10 yılda teknolojik gelişmelerden dolayı yapım maliyetlerinin düşmesi sonucu “kültür, çocuk, müzik, alışveriş, sinema, dizi, belgesel” gibi farklı temalarda yayın hizmeti sunan tematik medya hizmet sağlayıcıların sayısında ciddi bir artışın olduğu görülmektedir. Bu alanın önemli bir bölümünü de “spor kanalları ve spor programları” oluşturmaktadır. Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde 2011 yılında yürürlüğe giren 6112 sayılı Kanun kapsamında Türkiye’de görsel-işitsel medya hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesinde görevli idari otorite olan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’na (RTÜK) spor programlarına ilişkin izleyicilerden gelen şikâyetlerin son yıllarda arttığı ve spor programlarıyla spor müsabakalarında meydana gelen şiddet olaylarının birbirini tetiklediği görülmektedir. Bu doğrultuda 2013 yılında RTÜK bünyesinde yapılan çalışma sonucu spor programlarında yaşanan sorunların giderilmesi amacıyla uyulması gereken “Spor Programları Rehber İlkeleri” belirlenmiştir. Betimsel nitelikteki bu çalışma, spor programlarında varolan sorunların etik bilinç ve öz denetim ile ortadan kalkmasını sağlayan, tüm taraflarca da uygun bulunan söz konusu “*Spor Programları Rehber İlkeleri*” üzerinde odaklanacaktır. Çalışmanın dikkate değer en önemli iddiası ise, “düzenleyici otorite ile sektör arasında gerçekleştirilen ortak denetim çalışmaları neticesinde herhangi bir müeyyideye gerek kalmadan yayın hizmetlerindeki sorunların büyük ölçüde giderilebildiği” olgusudur. Çalışma, konu ile ilgili yapılacak araştırmalar için bir temel oluşturma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: RTÜK, Ortak Denetim, Spor Programları, Tematik Yayın, Türkiye

Abstract

The term “broadcasting” which is used to denote “publishing” in English left its place to “narrowcasting” in practice in the last thirty years around the world and in Turkey since 2000. The decrease in the costs of production led to a significant increase of media service providers in the fields of “culture, children, music, shopping, cinema, tv shows, documentaries”. This field is mostly consisted of “the sports channels and sports programs”. Radio and Television Supreme Council (RTÜK) is the executive authority to apply the law enacted in 2011 under Law No. 6112 through the European Union harmonization process named as The regulation and supervision audiovisual media services in Turkey. The audience complaints received by RTÜK about the programs have increased in recent years and it was observed that sports programs on TV and the violence occurring in the sporting events induce each other. In this respect, a study was conducted in 2013 by RTÜK in order to solve these mentioned problems in sports programs. Thus, “Sports Programs Guiding Principles” were determined and decreed to be applied. This descriptive study focus on the “*Sports Programs Guiding Principles*” which is intended for the disappearance of the problems existing in sports programs with ethical awareness and self-control that was accepted by all parties concerned in. The most striking claim in this study is the fact that “the problems in broadcasting service can be mostly removed as a result of the co-regulation work to be performed between regulators and the industry without any sanctions”. This study have forms a basis for related researches in this issue.

Key Words: RTÜK, Co-Regulation, Sports Programs, Thematic Broadcasting, Turkey

* Bu çalışma, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi ile Florida Uluslararası Üniversitesi Gazetecilik- Kitle İletişimi Okulu tarafından, 12-14 Mayıs 2014 tarihlerinde düzenlenen “I. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Araştırmaları Kongresi”nde sunulan “Türkiye’deki Televizyon Yayınlarında Başarılı Bir Ortak Denetim Örneği: Spor Programları Rehber İlkeleri” başlıklı bildirinin gözden geçirilerek, geliştirilmiş biçimidir.

** Araş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema ve Televizyon Bölümü, senacoskun@aku.edu.tr

1. Giriş

21. yüzyılla birlikte iletişim teknolojileri ile ulaşım sektöründe yaşanan baş döndürücü gelişmelerin, sportif faaliyetleri gerek evlerinde ekran karşısında, gerekse stadyum ve spor salonlarında takip eden kitleleri arttırdığı görülmektedir. Kitle iletişim araçlarının teknolojik yenilikleri kullanmasıyla birlikte gelişmesi, spor alanına da doğrudan sirayet etmektedir. İzler kitle, fiziksel anlamda takip olanağı bulamadığı spor olaylarına genel olarak medya aracılığıyla katılmaktadır.

Spor ve kitle iletişim araçları ilişkisinin birbirini besleyen ve birbirine ihtiyaç duyan bir hal aldığını belirten Hiçyılmaz (1984:123), kitleyi sporun, sporun da kitleyi oluşturduğunu belirtmektedir. Kazaz (2007:124) da teknolojik gelişmeleri çok hızlı biçimde uygulamaya sokan kitle iletişim araçları tarafından spora olan kitlesel ilginin sürekli yinlendiğini ve yeniden üretilerek sıcak tutulduğunu ifade etmektedir.

Çetin (2014:2) ise, kitlelerin başta futbol olmak üzere spor organizasyonlarına yoğun ilgi göstermesinin en büyük nedeninin spor sahalarındaki mücadelenin bireylerin duygularına hitap etmesi olduğunu belirtmektedir. Zira, müsabakaların sonuçlarına göre hüznün ve sevincin bir arada yaşandığı spor olayları, sosyal medya başta olmak üzere, etkin medyalarla kısa sürede tüm dünyada yaşayan insanlara aktarılmakta ve spora pasif katılım büyük boyutlara ulaşmaktadır.

Toplumsal yaşam içinde sporun rolünün artması, beraberinde medyanın da sporla daha çok ilgilenmesine neden olmuştur. Dünyanın her yerinden, tespit edilemeyecek oranda fazla insanı peşinden sürüklediğini söyleyebileceğimiz spor faaliyetlerinin, başta televizyon olmak üzere çeşitli kitle iletişim araçları vasıtasıyla tüm dünyaya aktarılması sonucunda ekonomik anlamda da dev bir spor endüstrisinin oluştuğu görülmektedir.

İletişim teknolojisinde yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak artık her evin, bir “tribün” niteliğinde olduğunu ifade eden Çetin (2014:76), herhangi bir seyirci sınırlamasına tabi olmayan söz konusu tribünün bireylere her türlü konforu sunduğunu belirtmektedir. Bu “tribün”den yararlanmak isteyen medya da en çok izlenen ve takip edilen spor dalı olan futbolu her geçen gün daha fazla kullanmaktadır. Futbolu “günümüzün en yaygın dini batıl inancı, halkların afyonu” (Kıvanç, 2001:7) olarak nitelendiren Umberto Eco’ya göre ise futbol, 20. yüzyılla birlikte tüm dünyayı tesiri altına alan bir spor branşı haline dönüşmüştür. Futbol; sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi süreçlerin merkezinde de yer alabilmektedir. Yardım kampanyaları için futbol müsabakaları düzenlenmekte, futbolculardan barış elçileri seçilmekte, ülkeler arasındaki sorunlar futbolla çözülmeye çalışılmaktadır (Şeker ve Gölcü, 2008:120).

Amerikan televizyonlarında yoğun ilgiyle izlenen her 10 programdan 8’inin sporla ilgili olduğunu ve kitlelere sunulan program yelpazesinin de tek bir spor dalıyla sınırlı kalmadığını belirten Çetin (1996:271), “Klişeleşmiş yayın anlayışı içindeki Türk basını için ise spor, futboldur” ifadesini kullanarak, spor haberlerinde ya da programlarında sunulan iletilerin Türk futbolunun dört büyük kulübü Beşiktaş-Galatasaray-Fenerbahçe-Trabzonspor ile ilgili olduğunu belirtmektedir (Cerrahoğlu ve İmamoğlu, 2000:244). Talimciler (2003:71) de Türkiye’de dört büyük takımın daha fazla taraftarı olması nedeniyle bu takımların haberlerinin yayınlanmasının, beraberinde daha fazla izlenme oranı (reyting) sağlayacağını vurgulamaktadır.

Günümüzde televizyonun, futbola endüstriyel gücünü veren ve bu oluşumu harekete geçiren en belirleyici kurum olduğunu belirten Arık (2004:270)'a göre, “Televizyonun etkisi olmazsa futbol, bu denli yaygınlık kazanamaz ve aynı zamanda medya sayesinde elde ettiği pek çok ticari kazanımdan da –sponsorluk geliri, yayın hakları, vs.- mahrum olur. Aynı şekilde televizyon da futbolsuz yapabilir belki ama futbolun seyredilme oranlarına ve dolayısıyla reklam girişine olan etkisi göz önünde bulundurulduğunda, bu ekonomik gerçekliği medyanın görmezden gelmesi olanaklı değildir”. Futbol da benzer şekilde televizyona en çok gereksinim duyduğu şeyi, izler kitleyi vaat eden en ciddi kaynaktır.

Bu konuda İngiltere’de yapılmış olan bir araştırmanın sonuçları da dikkat çekici olarak değerlendirilebilir. Leicester Üniversitesi Spor Sosyolojisi Bölümü tarafından yapılan “İngiltere’deki Futbol Televizyonculuğu” isimli çalışmaya göre, İngiltere’de sadece hafta sonları futbol programlarına ayrılan toplam süre 4 bin 275 dakikadır; bir diğer deyişle hafta sonları televizyonlarda yaklaşık 71 saat futbol yayını yapılmaktadır (Arık, 2004:282). Yine, ünlü Fransız yönetmen Jean-Luc Godard da kitlelerin futbol yayınlarına olan ilgisi ile futbol yayınlarının kitleler üzerindeki etkisi üzerinde durarak, “İnsanları sokağa dökmek istiyorsanız, televizyondan futbol yayınlarını kaldırın” şeklinde bir öneri getirmiştir (Bourg’den aktaran Çetin, 2014:1).

Leicester Üniversitesi’nde yapılmış olan araştırmadan yola çıkıldığında futbolun ekonomik boyutunun önemi gözler önüne serilmekte ve endüstriyel anlamda futbolun mahiyeti belirtilmektedir. Godard ise işin sosyopolitik kısmına vurgu yapmıştır. Kanımızca, Portekiz diktatörü Salazar’ın da geniş halk kitlelerini uyutmak ya da uyuşturmak için kullanmış olduğu “3F (Fado, Fatıma, Futbol) Formülü”nün (<http://www.dagarcikturkiye.com>) bir parçası olan ve özellikle televizyondan yayınlanan spor programlarının içeriğinin neredeyse tamamını oluşturan futbolun, dünyanın her yerinde geniş halk kitleleri üzerindeki etkisinin önemli olduğu söylenebilir.

2000’li yıllarla birlikte Türkiye’de televizyon ekranlarını büyük ölçüde kaplayan futbol içerikli spor programları, özellikle Cumartesi, Pazar ve Pazartesi akşamlarında yayın sürelerinin neredeyse tamamını –tıpkı spor gazete ve sayfalarının büyük çoğunluğunun futbola ayrılması gibi– o haftanın futbol müsabakaları ile ülke ve dünya futbolundaki diğer gelişmelere ayırmaktadır. Ancak söz konusu programlarda, izlenme oranını arttırmaya yönelik yersiz, sporun ruhuyla bağdaşmayan tartışmaların yanı sıra ciddi nitelikte ve kamu yararı (public benefit) açısından çözülmesi elzem olan pek çok olumsuz unsura yer verildiği görülmektedir. Tüm bu yayınlar, 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun kapsamında RTÜK’ün denetiminde olduğu gibi medya hizmet sağlayıcıların özdenetimi ve ortak denetim gibi yöntemlerle de çeşitli tedbirler alınabilmektedir.

Çalışmanın da mihenk noktası olan “ortak denetim (co-regulation) kavramı”, kitle iletişimde denetim açısından ele alındığında kamu otoritesinin ortaya koyduğu hedeflere ulaşmak için, düzenleyici otoriteler ile medya mensupları ve sivil toplum kuruluşlarının bir araya geldiği denetim modeli olarak ifade edilmektedir (Avşar ve Demir, 2005:90). Kamu düzenleyicisinin denetim hedeflerini, işleyişini ve yaptırımlarını belirlediği; sivil toplum kuruluşlarının ise hedefler doğrultusunda ilkelerin belirlenmesine katkıda bulunduğu “ortak denetim müessesesi”yle daha geniş katılımlı ve uzlaşmacı bir denetimin yanı sıra daha hızlı ve esnek bir denetimin uygulanması mümkün olacaktır.

Yönetenler (hükümet) ile yönetilenler (sivil toplum kuruluşları, çıkar grupları, kamuoyu veya bireyler) arasında yönetimde işbirliğini öngören “yönetişim” (governance) kavramı ile de paralellik gösteren ortak denetimin çoğunlukla görsel-işitsel medya alanında uygulandığı görülmektedir.

Konu, AB Konseyi'nin Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi'nde şu şekilde ifade edilmektedir: “Ortak denetim, asgari düzeyde, Üye Devletlerin hukukî geleneklerine uygun olarak özdenetim ve ulusal kanun koyucu arasında yasal bir bağlantı oluşturur. Ortak denetim, amaçların karşılanmadığı olaylarda Devlet müdahalesi olasılığına izin vermelidir”. Devletin birçok yönüyle küçüldüğü ve etkili denetim imkânlarını kaybettiği günümüzde, devlet, özel sektör ve sivil toplum işbirliği kaçınılmaz görünmektedir. Kamu otoritesi, medya sahipleri ve yayıncılar tarafından belirlenen ilkelerin ortak bir irade ürünü olmaları nedeniyle uygulanmaları da görece bir kolaylık taşımaktadır (Safaz, 2011:30-31).

Dünyadan örneklere bakıldığında ise, en önemli örneklerden biri İngiltere'de görülmektedir. İzleyiciler, televizyonda veya diğer kitle iletişim araçlarında yayımlanan bir program, film, reklam veya video oyununda uygunsuz bir şeyle karşılaştığında medya düzenleyicilerin bir araya gelerek oluşturduğu “Aile Portalı-ParentPort”un (<http://www.parentport.org.uk>) internet sayfasına başvurumaktadırlar. Bu sayfada, şikâyet etmek istediği konuyla ilgili sorulara vereceği cevaplarla şikâyetini yapabileceği kurumu tespit edebilmekte ve ilgili kurumun web şikâyet sayfasına yönlendirilmektedir. Böylece izlediği veya gördüğü herhangi bir yayından rahatsızlık duyan bir izleyici, çok fazla zaman harcamadan doğru yere şikâyetinde bulunabilmektedir (Aşkın Bozkurt, 2012:21).

Güney Afrika modelinde de ortak denetim mekanizmasına örnek olacak 2 ayrı denetim rejimi uygulanmaktadır. Yayın etik ilkelerini imzalayıp uyma taahhüdü vermeyen yayın kuruluşları, doğrudan Güney Afrika Yayın Şikâyet Komisyonu'nun denetimine (Broadcasting Complaints Commission of South Africa-BCCCSA) tâbiyken, ilkeleri imzalayan ve kendi denetim mekanizmalarını kuran kuruluşlar ise şikâyet üzerine işleyen, daha esnek bir denetim rejimine bağlıdır (Safaz, 2011:31).

Türkiye'de ise çalışmanın ana konusunu oluşturan “Spor Programları Rehber İlkeleri”nin görsel-işitsel medya hizmetlerinde ortak denetim bakımından atılmış önemli bir adım olduğu söylenebilir. Çalışmada söz konusu ilkelerin önemi ve bu ilkelere duyulan ihtiyaç, “futbol içerikli spor programları” ile bağ kurularak işlenmeye çalışılacaktır.

Ortak denetim kavramının spor programlarında uygulanması ile ilgili literatür incelendiğinde de yurt dışında ve Türkiye'de konuyla ilgili bilimsel araştırmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Ortak denetim ve spor programları ilişkisine, medyada denetimle ilgili makalelerin ya da kitapların içinde dahi henüz yer verilmemektedir.

Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, görsel ve işitsel medya hizmet sağlayıcılarda yayınlanmakta olan spor programlarında yaşanan sorunların giderilmesi noktasında “ortak denetim” kavramının taşıdığı stratejik önemi ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışmanın hem ülkemizde ilgili konudaki boşluğu dolduracağı hem de konuyla ilgili ileride yapılacak nitel ve nicel araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Ortak Denetim ve Spor Programları Rehber İlkeleri

1990'lı yılların ortalarından itibaren yaygınlaşmaya başlayan ortak denetim (denetimde eşgüdüm) uygulamalarında, demokratik ve çoğulcu bir denetim modelinin oluşturulabilmesi için ele alınan konunun tüm taraflarının katılımının sağlanması esastır. Ortak denetim esnasında devletin ağırlığının fazla olması halinde denetimin, ağırlaştırılmış etik ilkelere dönüşme riskine sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle görece daha demokratik ülkelerde ortak denetim modelinin daha başarılı olacağı düşünülebilir.

Türkiye'de görsel-işitsel medya alanında 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanununun 2013 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte hukuki statüye kavuşan "ortak denetim" kavramına Kanununun 37. maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde yer verilmiştir. Buna göre, "yayın hizmetleri ile ilgili gelişmeleri takip etme, sektöre ilişkin genel stratejileri, ortak denetim, özdenetim ve ortak düzenleme mekanizmalarını belirleme görevi" RTÜK'e verilmiştir.

Spor programlarında özellikle küfür ve hakaretin reyting malzemesi olarak kullanılmasından dolayı izleyici şikâyetlerinin arttığı ve yukarıda da belirtilen tartışmaların 2012 yılında giderek daha da yoğunlaştığı görülmüştür. Örneğin; 1 Ekim 2012 tarihinde TV8'de yayınlanan "Telegol" adlı programa canlı yayında bağlanan Genç Fenerbahçelilerin tribün lideri Sefa Kalya, stüdyoda bulunan yorumculara "karaktersiz, şerefsizler" derken, Amigo Sefa'nın hakaretlerine dayanamayan Gökmen Özdenak da Sefa'ya aynı şekilde "karaktersiz sensin" diyerek cevap vermiştir. Yine aynı tarihte Beyaz TV'de yayınlanan "Beyaz Futbol" adlı programda yorumcular Ümit Özat ile Rasim Ozan Kütahyalı'nın tartışması esnasında da "maganda, karaktersizsin, şerefsizsin" şeklinde ifadeler kullanılmış; 27 Kasım 2012'de yine "Beyaz Futbol" adlı programda yorumculardan Ahmet Çakar, Rasim Ozan Kütahyalı'ya "Kötü dalarım sana bak Rasim" şeklinde hitap etmiştir.

Nitekim ticari kaygılarla hareket eden ve daha fazla reyting uğruna kıyasıya bir rekabet içerisinde olan spor analiz programlarının böyle bir tutum içerisine girmeleri üzerine, RTÜK tarafından, konunun tüm taraflarına çağrıda bulunulmuş ve 19 Aralık 2012 tarihinde, İstanbul'da "Spor Programları Değerlendirme Toplantısı" düzenlenmiştir. Söz konusu toplantıda, spor programlarında zaman zaman yaşanan olumsuzlukların önlenmesine yönelik, medya hizmet sağlayıcıların kendi etik ilkelerini hazırlamalarına, bu amaçla toplantıya katılan kurumların temsilcilerinin ve program sorumlularının da yer aldığı bir çalışma grubunun oluşturulmasına, böylece spor programlarında uyulacak rehber ilkelerin belirlenmesine karar verilmiştir.

Alınan karar kapsamında, Televizyon Yayıncıları Derneği (TVYD), RTÜK, Türkiye Futbol Federasyonu (TFF), Merkez Hakem Kurulu (MHK), Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Genel Müdürlüğü (GSBSGM) ve Türkiye Spor Yazarları Derneği'nden (TSYD) birer temsilci ile spor yorumcuları İlker Yasin, Faik Çetiner, Serhat Ulueren ve Mehmet Şeyhoğlu'ndan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Spor programlarının sunumu konusunda rahatsızlık oluşturabilecek konuların izole edilmesiyle ilgili söz konusu komisyon tarafından birtakım etik kurallar belirlenmiştir.

12 Nisan 2013 tarihinde RTÜK tarafından yapılan yazılı açıklamayla spor programlarından beklenen nitelikte yayınların devam edebilmesi için TVYD'nin Yönetim Kurulu Kararıyla aşağıdaki "Spor Programları Rehber İlkeleri"nin belirlediğini kamuoyuyla paylaşılmıştır (<http://www.rtuk.org.tr>).

“Televizyon Yayıncıları Derneği ve Üye Kuruluşlar,
 - Özellikle genç nüfusun izler-kitle olduğu spor programlarında, argo ve kaba ifadelerin hiçbir şekilde yer almaması,
 - Kulüp yöneticilerine, teknik direktörlere, taraftarlara, sporculara, hakemlere ve ilgili taraflara hakaret ve saldırı niteliği taşıyan yayınlara yer verilmemesi,
 - Sahalarda birkaç saniyede gerçekleşen bir olayın, ekranlarda saatlerce yer almaması,
 - Program içeriği ile ilgisi olmayan konuların yer almaması,
 - Spor programlarının daha nitelikli gerçekleşebilmesi için spor Kulüplerinin, ilgili kurum ve kuruluşların yasal haklarını haberciliğe engel olacak şekilde kullanmamaları gerektiğini kabul eder.

Dernek ve Üye Kuruluşlar,
 - Spor camiası yetkililerinin yayın kuruluşlarına karşı tarafsızlıklarını ve üsluplarını azami ölçüde korumalarının önemli olduğu,
 - Sahalarda yaşanan olumsuzlukların spor programlarında yayıncı sorumluluğu çerçevesinde yansıtılması ve sahalardan aktarılan olumsuz görüntülerin, ülkemizin dışarıdaki imajını da olumsuz etkileyebileceği bilinci ve sorumluluğu ile yayınların gerçekleşmesini arzu eder.

Ayrıca, spor programlarında kullanılan görsel malzemenin (antrenman, müsabaka vb) kolay erişilebilir olması için gerekli düzenlemelerin yapılması tarafların ortak arzusudur.”

Yukarıda belirtilen spor programları rehber ilkeleri, AB’ye uyum sürecinde 2011 yılında yürürlüğe giren 6112 sayılı Kanununun “Yayın Hizmeti İlkeleri” başlıklı 8. maddesinde de sıralanan ilkelerden bazılarıyla (c, ç, f, m, ş bentleri) da paralellik göstermektedir. Medya hizmet sağlayıcıların kamusal sorumluluk anlayışı içerisinde sundukları yayın hizmetlerinde uymaları gereken hususlar, ilgili bentlerde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Yayın hizmetleri;
 c) Hukukun üstünlüğü, adalet ve tarafsızlık esasına aykırı olamaz.
 ç) İnsan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma ilkesine aykırı olamaz, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeremez.
 f) Toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz.
 m) Türkçenin, özellikleri ve kuralları bozulmadan doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlamak zorundadır; dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer verilemez.
 ş) Şiddeti özendirici veya kanıksatıcı olamaz.”

“Yayın Hizmeti İlkeleri”nin ihlali halinde, RTÜK tarafından program durdurmadan lisans iptaline varan kademeli müeyyideler uygulanabilmektedir. Bunun yanı sıra 14 Nisan 2011 tarihinde yürürlüğe giren 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun ile birlikte gerek basın ve yayın yoluyla açıklamada bulunan kişilere, gerekse de haber verme ve eleştiri hakkının sınırlarını aşan basın ve yayın kuruluşlarına ağır cezalar verilmesi kararlaştırılmıştır.

6222 sayılı Kanununun “Şiddete Neden Olabilecek Açıklamalar” başlıklı 22. maddesinin birinci fıkrasında, “Sporda şiddeti teşvik edecek şekilde basın ve yayın yoluyla açıklamada bulunan kişilere, fiilleri suç oluşturmadığı takdirde, beş bin Türk Lirasından elli bin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir.” hükmü yer almaktadır. Yine aynı maddenin 4.

fikrasında ise “Birinci fıkra kapsamına giren fiillerin, haber verme ve eleştiri hakkının sınırları aşarak yayımlanması halinde, ilgili basın ve yayın organının işleticisi olan gerçek veya tüzel kişiye de, yüz bin Türk Lirasından beş yüz bin Türk Lirasına kadar idari para cezası verilir. Birinci fıkra kapsamına giren fiillerin tekrar tekrar yayımlanması halinde, haber verme hakkının sınırları aşılmış kabul edilir” ibaresine yer verilmiştir.

Nitekim 6222 sayılı Kanununun 22. maddesi kapsamında eski hakem ve televizyon yorumcusu Ahmet Çakar, 30 Kasım 2014 tarihinde Beyaz TV’de yayınlanan “Beyaz Futbol” adlı programda, eski Merkez Hakem Kurulu Başkanı Zekeriya Alp ile hakemler Özgür Yankaya ve Tolga Özkalfa’nın isimleri ve fotoğraflarının üzerine çarpı işareti koyup ekrandan gösterdiği ve Anadolu takımlarına soykırım yapıldığını söylediği için sportif alanlara girmekten 3 ay süreyle men edilmiştir. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ayrıca Çakar’a 6 bin, Beyaz TV’ye de 123 bin TL para cezası verilmesine hükmedilmiştir (Çakar’a 6222 Çizdiği, 2014).

Üçüncü bölümde futbol içerikli spor programlarında yaşanan sorunlar karşısında ilgili yasal mevzuat ve rehber ilkeler doğrultusunda neler yapılabileceği değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3. Futbol İçerikli Spor Programlarında Yaşanan Sorunlar

Başlangıçta halkın haber alma hakkı doğrultusunda televizyon ekranına taşınan futbol müsabakalarının süreç içerisinde medya hizmet sağlayıcılara ciddi kazanç sağlayan bir meta oldukları fark edilmiş ve ilişkinin boyutlarında ciddi değişimler yaşandığı gözlemlenebilir bir olgu haline gelmiştir.

Nitekim Zeytinoğlu (2002:10), bu süreci “50’li yıllarda futbol televizyonun yayılmasına yardımcı olmuş ve televizyona para kazandırmıştır. 60’lı ve 70’li yıllarda ise futbol ve televizyonun birbirinden kar ettikleri yıllar olmuştur. 70’li yıllardan günümüze değin gerçekleşen üçüncü aşama ise belirgin bir meta ilişkisinden öte yeni ‘medyatik futbol dünyası’ni yaratma sürecini kapsamaktadır” şeklinde tanımlamaktadır.

Futbola ilişkin spor programlarını, “izler kitleyi kendi kabuğuna çekilip dünyayı kendinden ibaret saymaya yönelten, zamane ruhuna inat, insanları bir arada, alışveriş içinde bulunmaya sevkeden, toplumsallaştırıcı bir mekanizma” olarak ifade eden Kıvanç (2001:13), söz konusu programların “maçların canlı yayını, maçlar üzerine tartışmalar, magazin yönü, bahis oyunlarına ilişkin programlar ve futbol belgeselleri” olarak farklı program formatlarında yeniden üretildiğini belirtmektedir. Bourdieu (1997:26)’nın ifadesiyle de “gerçeklik yaratma aygıtı” haline gelen televizyon, söz konusu yeniden üretimi futbolu kendi ekonomik çıkarlarına ve rekabet ilkelerine göre gerçekleştirmektedir (Kurultay ve Aytayman, 1997:129).

1990’lı yıllarla birlikte Türkiye’de özel televizyonların yayın hayatına girmesiyle beraber sunulan; ilginçlik özelliği, önemlilik özelliğinin önüne geçen, insanların ilginç bulduğu türden konuları işleyen “soft news” (Şeker ve Gölcü, 2008:124) türündeki futbola ilişkin haberler ve spor programları da Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna (TRT) alternatif oluşturacak şekilde yapılmaya başlanmıştır. Ancak başlangıçta yayınlardan duyulan hoşnutluk, “dil ve üslup sorunları, şiddetin körüklenmesi, yorumcuların niteliği ve reklam gelirlerine duyulan ihtiyacın ön planda tutulması” gibi başlıca sorunlar nedeniyle yerini zaman içinde memnuniyetsizliğe bırakmıştır.

3.1. Dil ve Üslup Sorunları

Futbolun medyada ve dolayısıyla gündelik sohbetlerde kapladığı alan ve zamanın son yıllarda inanılmaz bir artış kaydetmesi, beraberinde ciddi bir aşırılık ve içeriklerde bozulmaya yol açmıştır. Spor gibi insanları yarıştıran, kaynaştıran bir değere en büyük zararı ise programlarda kullanılan kısır dil vermektedir. Bora (2006:252)'ya göre kör bir fanatizmi de yansıtan bu dil, “bir külhanbeyi dili; üstelik onun edebi açıdan zayıf, bayağı bir versiyonu”dur.

Magazinelleşen söylem ve içeriklerle oluşturulan “Televole” programlar olarak ifade edilen yayınlar, bir yandan bilgi verirken eğlendirmeyi (infotainment) kendine şiar edinmiş; öte yandan kullanılan dil ve üslup bakımından yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. “Televole, Süper Televole, Süper Frikik, Bi Daha” gibi programlar, özel televizyon yayıncılığının ilk yıllarında yapılan futbol ve magazine birlikte yer veren programlara örnek gösterilebilir.

Son yıllarda görsel ve işitsel medya hizmet sağlayıcılarda yayınlanmakta olan spor analiz programları, sansasyonel, heyecan ve merak uyandıran söylem ve içeriklere yönelmişlerdir. Konuşmacıların yaptıkları hezeyan dolu tartışmaların, kurulan eğlenceli diyaloglar ile kimi zaman kullanımından imtina edilmeyen argo sözcüklerin izlenme oranlarını yükselttiği bilinmektedir. Zira Bingölçe (2005:255); eski bir futbol hakemi olan, spor yorumcusu Toroğlu'nun “küfürü aslında bir yaşam biçimi, bir tedavi aracı” olarak gördüğünü aktarmaktadır. Oysa, önemli olmayan ancak şiddetli tartışmalara neden olacak konuların argo ifadelerle ele alınması ve gerilim, heyecan, üzüntü, öfke gibi duyguların üretilmesi suretiyle izleyici tesir altına alınarak, algılarında manipülasyona yol açılabilmektedir. Zira, rehber ilkeler içerisinde “Özellikle genç nüfusun izler-kitle olduğu spor programlarında, argo ve kaba ifadelerin hiçbir şekilde yer almaması” hükmünün yer alma nedeni de budur.

Televizyonlarda futbol yorumcularının “atıp tuttuklarını” belirten Kıvanç (2001: 134)'a göre, “Televizyonlarda futbol hakkında atıp tutan şahsiyetler, atıp tutmakla yetinmez, yön vermeye, hatta yönetmeye soyunmaktadır. Taraftar olmanın ötesinde, yakın oldukları büyük kulüp içerisindeki bazı kişi ve gruplarla özel ilişkileri vardır. Taraftarı oldukları camiada ne dönüyorsa bildikleri izlenimi yaratmak ise onlar için adeta ‘iş güvencesi’dir”.

Yorumcuların kullandıkları ifadeler, özellikle de hakemlere yönelik eleştirileri yeri geldiğinde o denli mecralara çekilmektedir ki, kimi zaman RTÜK yetkililerinin canlı yayına bağlandıkları dahi görülmektedir. Bir dönem Show TV’de yayınlanan “6 Pas” adlı spor programında yorum yapan eski hakem Ahmet Çakar, hakemlerle ilgili eleştirileri arasında “mafya”, “maç satıyorlar gibi” ifadeler kullanmış; bunun üzerine de dönemin RTÜK Başkanı Zahid Akman canlı yayına bağlanarak, “Söylenen sözlerin programla ilgili konuya katkı sağlama zorunluluğu var. Bu programa katılamayan, kendini savunamayan kişileri eleştirirken dikkat edin. Hakemleri arenanın içine atar gibi atmayın” şeklinde görüş beyan ederek, takınılan tutum ve kullanılan üslubun sorunları arttırmaya dönük olduğunu belirtmiştir (RTÜK’ten Çakar’a Sarı Kart, 2007).

3.2. Şiddetin Körüklenmesi

Yayınlarmın kitlelere aktarımı sırasında kullanılan dil ve üsluptaki problemin yanı sıra spor dışı, şiddet içeren eril unsurlara da sıklıkla, bilerek veya bilmeyerek yer verilmektedir. Türk futbolunun geleceği adeta bu programlarda şekillenmektedir. Tartışmaların çoğu zaman

amacından saptığı ve konukların heyecanlı yorumlarına, kimi programlara davet edilen taraftarların alkış ve protestoları da eklenince stüdyoda gergin anlar yaşandığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye’de özel televizyon yayınlarına ilişkin hukuki düzenlemelerin, yayınlar başladıktan çok sonra yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Zira, spor programları ve sporseverler de oluşan hukuki boşluktan oldukça etkilenmiştir. Bilhassa canlı maç anlatımlarında ve yorumlarda olumsuz ifadelerin kullanılması, şiddete karşı çıkmak yerine özellikle taraftar gruplarının ve yöneticilerin karşı karşıya getirilmesi, şiddeti besleyen önemli unsurlardan biri olmuştur.

Hem bireysel hem de kolektif mücadeleye dayanan futbolun içerisinde mücadeleye ilişkin unsurların vurgulanması doğal gibi görünse de, spor analiz programlarında söz konusu unsurlara medyanın çatışmayı dramatize etme eğilimi nedeniyle, oynanan futbolun teknik ve niteliğine ilişkin değerlendirmelerden daha çok yer verilmesinin doğru olmadığı aşikârdır. Bu nedenle takımlar arası gerilimi yükseltecek, husumeti arttıracak açıklamalardan kaçınılması; özellikle hakemleri hedef alan yayınlardan uzak durulması gerekmektedir. Aksi takdirde müsabakalarda ortaya çıkan hakemlere yönelik tepkinin daha da artması muhtemeldir.

Programlarda, sahalarda meydana gelen şiddet olaylarına yer verilirken, şiddeti körükleyici bir dilin kullanılır hale geldiğini de belirten Talimciler, “Maçları anlatan spikerlerimiz ‘Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur’ şiarından hareketle, ‘evet sayın seyirciler hakemin rengi yavaş yavaş belli olmaya başladı’ gibi sözcükler kullanarak futbol maçını uluslararası savaş ortamına çevirir” diyerek, durumun vahametini ortaya koymaktadır (www.birikimdergisi.com).

Son dönemde spor programlarında psikolojik şiddet davranışına örnek olabilecek nitelikte söylemler kullanıldığını belirten Yetim ve Cengiz de küçük düşürme, aşağılama gibi amaçlarla dalga geçercesine kullanılan “Bugün kedi gibi pısrıksın”, “Geri gelene kadar maç bitti, kayboldun sandık” şeklinde hitapları örnek olarak aktarmaktadır (2012: 70). Bu tarz ifadeler, iletişim sürecini kesintiye uğratacağından dolayı olumlu değerlendirmelerde ve yapıcı eleştirilerde bulunulması daha motive edici olacaktır.

Futbol ile şiddet ilişkisi üzerinde duran Kurultay ve Aytayman (1997: 47-49), “Futbol ile şiddet arasında kurulmak istenen bu bağ, reyting artırıcı bir çarpıtma aracı olarak işlev taşısa bile (kitleler bir şampiyonluğu bile rahat kutlayamayacakları endişesiyle önce futboldaki şiddete, statükoya rahatsızlık veren her türlü şiddete alerji duymayı öğrenirler) siyasal ve ideolojik bir işlev taşımakta ama kültürel bir alanın iç olgusu olarak sunulmak istendiği ölçüde de çözüm önerileri işlevsiz kalmaktadır. Futbol ile şiddet arasında kurulmak istenen yapay bağ, bilerek ya da bilmeyerek arena show’unun kullanıcılarının ekmeğine yağ sürmekle kalmayıp, şiddeti doğrudan bir üst yapı fenomeninin içindeki sebep-sonuç ilişkisine yerleştiren kandırmacanın da aleti olmaktadır” ifadesine yer vermişlerdir.

Değinilmesi gereken önemli bir diğer husus da başta milli müsabakalar olmak üzere, önemli karşılaşmalardan sonraki kutlamalar esnasında medyatik dezenformasyonların da etkisiyle hezeyana sürüklenen bilinçsiz ve fanatik taraftarların yol açtığı yaralanma hadiseleridir. Aktaş ve Erbal (1995: 72) da spor medyasının şiddete yönelimini “Spor medyası, futbol karşılaşmalarını aşırı milliyetçi ve şiddet içeren yayınlarla duyururken, maç sonrasındaki sevinç gösterilerindeki şiddete büyük tepki gösterir” şeklinde ifade etmişlerdir. Bu da önemli bir çelişkinin yansımasıdır. Olması gereken ise daha ilk andan itibaren izler kitleyi sağduyuya ve sükûnete davet etmektir.

Bu noktada müsabaka öncesi ve sonrasında yöneticilere de ciddi görevler düştüğü söylenebilir. Sağduyulu hareket edilmemesi halinde futbolda şiddetin körüklenmesi ve kışkırtılması, taraftarların, hatta spor yorumcularının dahi karşı karşıya gelmesi neticesinde tartışmalara zemin oluşturulması muhtemeldir. Örnek vermek gerekirse, 2 Kasım 2014 tarihinde Olimpiyat Stadi'nda oynanacak Beşiktaş karşılaşması öncesinde Fenerbahçe Spor Kulübü Başkanı Aziz Yıldırım'ın Beşiktaş Jimnastik Kulübü Başkanı Fikret Orman'a yönelik "Hakem odası basmadım. Devre arasında yanlış yaptığımı yüzlerine söylüyorum. Gerekirse basarım onu da bilsinler. Varsa gücün sen de in soyunma odasına. İnebiliyorsan in" şeklinde açıklamalarda bulunması; 7 Şubat 2015 tarihinde Trabzonspor Başkanı İbrahim Hacıosmanoğlu'nun, Fenerbahçe ile oynayacakları müsabakadan önce, karşılaşmanın hakemi Bülent Yıldırım'ı telefonla arayarak, maçta bariz hakem hatası ile karşılaşmaları halinde sahadan çekileceklerini ifade etmesi gibi durumlar, bu tarz söylemlere örnek gösterilebilir.

Futbol içerikli spor programlarında ayrıca kimi zaman asılsız iddiaların, sanki gerçemiş gibi lanse edilmesi suretiyle "masumiyet karinesi" de ihlal edilebilmektedir. Kimi zaman canlı bağlantılarda ya da yorumlar yapılırken ahlak ve terbiye dışı, argo ifadelere yer verildiği; kimi zaman da suni tartışmalar yapılarak izleyenlerin kışkırtıldığı, gerçekte olan bağlantılarının koparılmaya çalışıldığı; hatta müsabaka bitiminde hakemlerin evlerinin kapılarından canlı yayınlar yapıldığı görülmektedir.

9 Ocak 2012 tarihinde Kanaltürk'te yayınlanan "Telegol" adlı programda yorumculardan Gökmen Özdenak'ın "Sen nerenle dinliyorsun beni?" şeklindeki sorusuna program sunucusu Serhat Ulueren'in verdiği "Ben çok iyi yerimle dinliyorum seni" şeklindeki cevap; yine 25 Mart 2012'de Beyaz TV'de yayınlanan "Ve Gol" adlı programda yorumculardan Ömer Çavuşoğlu'nun, Rasim Ozan Kütahyalı'ya "Lafı başka yerinden anlama" şeklindeki ifadesi bu duruma örnek gösterilebilir. Yine 20 Kasım 2012 tarihinde Beyaz TV'de yayınlanan "Beyaz Futbol" adlı programda özel hayatının ihlal edilmesi suretiyle hakem Fırat Aydınus'un evinin kapısından canlı yayın yapılması neticesinde durumun vahametinin gözler önüne serildiği söylenebilir.

3.3. Yorumcuların Niteliği

Futbolla magazin iç içe geçtiği spor programları, zaman içerisinde yerini, spor yazarları ile eski futbolcu ve hakemlerin yorumculuk yaptığı programlara bırakmıştır. Ancak ticari kaygılarla daha fazla izlenme oranı elde etmek isteyen medya hizmet sağlayıcıların yorumcu seçimlerinde nitelikten ziyade medyaticliğe öncelik verdikleri görülmektedir. Özellikle bazı eski hakemler, izler kitle üzerinde kurdukları tahakkümle adalet timsaliymişçesine yorumlarda bulunarak zaman zaman meslektaşlarının itibarlarını dahi zedeleyebilmektedirler.

Arık (2004:309-310) söz konusu tahakkümü, "Maçların naklen yayını ve ardından da spor programlarında tekrar gösterilerek en küçük ayrıntılarına kadar masaya yatırılması, medyanın oyun üzerindeki tahakkümünün maçın ardından da devam etmesine olanak sağlamaktadır. Asli görevleri hakemi değerlendirmek olan Erman Toroğlu ve Ahmet Çakar gibi yorumcuların gölgeleri adeta saha dolaşmakta ve hakem kararlarından rahatsız olan futbolcular, zaman zaman bu iktidar makamlarına sığınmaktadır" şeklinde ifade etmektedir.

Yetim ve Cengiz tarafından, yorumcuların oyunculara yönelik "Senin kulüp yönetiminle sorunun var", "Ben senin neden oynamadığını biliyorum" şeklinde ifadeler kullanmasının sonuçları üzerinde durulmuştur. Oyuncuların niyeti, söylemek istedikleri çok

iyi biliniyormuşçasına, zihin okuyormuş gibi bir tavır içine girilmesinin bahse konu olan oyuncuyu savunmaya itebileceği gibi, oyuncunun sinirlenmesine ve öfkeli cevaplar vermesine neden olabileceği aktarılmıştır (2012:70).

Sahada olan bitenin can alıcı noktasına yönelen yakın çekimler, tekrarlar ve ağır çekimlerle veya bir müsabakanın en dikkat çekici sahnelerinin kurgulanmasıyla, “televizyon futbolu” şeklinde yeni bir ürünün, yaratıldığını belirten Klose, televizyon futbolunun hedefinin ise televizyonun ayrılmaz ilkeleri olan eğlence, gerilim ve dramatikliği sürdürmek olduğunu belirtmektedir (2001:373-374). Aynı görüşü savunan Tezkan (Futbolun Yerini Geyik Muhabbeti Aldı, 2006) da, “Ne kadar çok hakaret, ne kadar çok sataşma olursa; ne kadar çok kavga çıkarsa reyting o kadar yükseliyor. Bu yüzden yorumcular da durduk yere kavga çıkarıyor. Kendilerinin bile anlamadıkları fikirleri savunuyor, özel hayatlarında taşımadıkları bir üsluba bürünüyorlar” ifadelerini kullanmak suretiyle yorumcuların öncelikli amacının ilginç olmak ve ilgi çekmek olduğuna dikkat çekmektedir.

Türk televizyonlarında yorumcuların kimi zaman kendilerini istedikleri her şeyi söyleyebilecek konumda görmeleri nedeniyle spor programlarında konuşulmaması gereken, maksadını aşan ifadeler de yer verilebilmektedir. Nitekim 2006 yılında Lig TV’de yayınlanan “Maraton” adlı programda Erman Toroğlu, eski Genelkurmay Başkanı emekli orgeneral Hilmi Özkök’ü “demokratik ve anlayışlı” olmakla eleştirmiştir. Bunun üzerine harekete geçen RTÜK, Toroğlu’nun “Ben, kodumu oturtan Genelkurmay Başkanı isterim” sözlerini Özkök’ün manevi şahsiyetine eleştiri sınırlarını aşan bir saldırı olarak değerlendirerek gündemine almış; ancak herhangi bir müeyyide uygulanmasına gerek görmemiştir (Toroğlu’nun Sözleri Eleştiri Değil Saldırı, 2006).

Spor medyasında istisnalar bulunsa da, son yıllarda yorumcuların topluma yol gösterecek, akliselim, sağduyulu kişilerden çok, kitlelerin heyecanını ayağa kaldıracak, onlarla beraber bağırarak kişilerden seçilip, oluşturulduğu görülmektedir. Hâlbuki olması gereken, ekranlarda izler kitleye istediklerini ambalajlayıp veren bir zihniyetten ziyade, doğruyu ve olması gerekeni farklı bakış açılarıyla ele alarak anlatacak anlayışa ve yetkinliğe sahip yorumculara yer verilmesidir. Rehber ilkelerde belirtilen “argo ve kaba ifadelerin hiçbir şekilde yer almaması; ilgili taraflara hakaret ve saldırı niteliğe taşıyan yayınlara yer verilmemesi; program içeriğiyle ilgili olmayan konuların yer almaması” gibi pek çok husus, yorumcuları da doğrudan ilgilendirmektedir.

3.4. Reklam Gelirlerine Duyulan İhtiyacın Ön Planda Tutulması

Gösteri toplumunun spordaki uzantısı olan ve sürdürülmesine katkı sağlayan, doğası gereği duygulara hitap eden bir oyun olan futbolun dramatize edilmeye de son derece müsait olduğu aşikârdır. Görsel ve işitsel medya hizmet sağlayıcılar tarafından canlı yayınlanan müsabakaların, gerek spiker ve yorumcuların sözlü katkıları, gerekse de teknolojik imkânlar sayesinde stattakinden farklı bir anlama bürünmesi, futbolun ne denli gösteriye dönüştüğüne de çarpıcı bir örnek olarak değerlendirilebilir. Ekran karşısında sanal bir cemaate dönüşen izleyenlerin taraftarlık tutumları ve yorumcularla özdeşleşmeleri nedeniyle spor programlarının izlenme oranını arttırdıkları görülmektedir. Kitlelerin futbola gösterdiği bu yoğun ilgi neticesinde şov dünyasının bir nevi parçasına dönüşen ve markalaşan spor programlarının ekonomik değeri de günden güne artmaktadır.

Bütün bunları yaparken görsel ve işitsel medya hizmet sağlayıcıların güttüğü yegâne amaç ise, daha fazla reklam geliri elde etmektir. Yayıncı kuruluş ile kulüpler arasında

karşılıklı gelir elde etmeye dayanan bir ilişki söz konusudur. Yayıncı kuruluşlarla yapılan anlaşmalar neticesinde futbolun da görsel ve işitsel medya hizmet sağlayıcılarla birlikte ekonomik açıdan daha güçlü hale geldiği görülmektedir. Zira, elde edilen reklam gelirinin büyük bir bölümü, bir havuzda toplanarak maçları yayınlanan kulüplere aktarılmaktadır.

Bu bilgiler çerçevesinde spor medyasının etik kuralları göz önünde bulundurarak haber yapmasının gerekliliği ve bireyleri kışkırtıcı, ayrıştırıcı tutum sergilemekten kaçınmasının elzem olduğu söylenebilir. Günümüzde ekonomik kaygılar nedeniyle kitle iletişim araçlarında tiraj ve reyting kavgaları ortaya çıkmış, bunun sonucunda, spor kamuoyunun önemi daha da artmıştır. Ünsal ve Ramazanoğlu (2013:44), spor kamuoyunu sadece tüketici anlamda görmek yerine, sporun birleştirici, bütünleştirici, sosyalleştirici yönünden ele alması ve o yönde yayınlar yapılması gerektiğini bildirmişlerdir.

2000’li yıllarla birlikte ise Türkiye’de spor kamuoyunu, sporseverleri ekran başına toplayan futbol içerikli spor programlarının sayısında artış gözlemlenmektedir. Söz konusu programlarda takımların son durumundan transferlere, tartışmalı pozisyonlardan hakem hatalarına kadar pek çok konu, daha fazla izlenme oranı ve reklam geliri elde etmelerini sağlayacağı inanılan hararetli tartışmalar eşliğinde aktarılmaktadır. “Futbol Analiz, Maraton, Stadyum, Spor Zamanı, 3. Devre, Telegol, Beyaz Futbol, Futbol Zamanı, Futbol Ateşi, Futbol Pazarı, Geri Dörtlü” bu programlara örnek gösterilebilir.

Spor programlarında yukarıda sıralanan eylem ve söylemlerin, birer reyting malzemesi olarak değerlendirilmemesinin, sporun birleştirici ruhuna aykırı, ayrıştırıcı söylemler olduğunun vurgulanmasının gerekli olduğu görülmektedir. Zira, bu olumsuz atmosferden etkilenen Türk futbolu, 4 Nisan 2015 tarihinde, Trabzon'un Sürmene ilçesinde Rizespor müsabakası sonrası İstanbul'a dönüş için Trabzon Havaalanı'na giden Fenerbahçe kafilesini taşıyan otobüse düzenlenen vehim silahlı saldırı olayı ile en akıl almaz şiddet olaylarından birine şahit olmuştur. Bu nedenle kitleler üzerinde yadsınamayacak etkiye sahip olan görsel ve işitsel medya hizmet sağlayıcıların yukarıda anlatılan “Spor Programları Rehber İlkeleri”ni de dikkate alarak, “hür fakat sorumlu bir yayın anlayışı” içerisinde hareket etmesinin, oluşabilecek olumsuzlukların asgari düzeye indirilmesine doğrudan katkı sağlayacağı söylenebilir.

4. Sonuç

Düzenleyici otorite ile sektör arasında gerçekleştirilen ortak denetim çalışmaları neticesinde, tüm taraflarca (TVYD, RTÜK, TFF, MHK, GSBSGM ve TSYD) da uygun bulunan söz konusu “Spor Programları Rehber İlkeleri” ile herhangi bir müeyyideye gerek kalmadan yayın hizmetlerindeki sorunların giderilmesi amaçlanmıştır. Programlarda dengeli, hassas bir dilin kullanılması suretiyle belden aşağı söylemlerden kaçınan ve taraftarları sükûnete davet eden bir anlayış oluşmaya başlamıştır.

Her türlü değer yargılarını hiçe sayarak, ne yazık ki şöhret ve reyting peşinde olan yorumcuların fazlalığına rağmen RTÜK ve TVYD tarafından başlatılan süreç sonunda spor programlarında var olan sorunların, yaşanan önemli farkındalık neticesinde etik bilinç ve öz denetim ile önemli oranda ortadan kalkması sağlanmıştır. Zira, 10 Şubat 2014 tarihinde tvEm’de yayınlanan “Serbest Vuruş” adlı programın yorumcuları Adnan Aybaba ile Mehmet Baransu’nun yaşadıkları tartışmada kullanılan “namertsin, şeref yoksunusun” şeklindeki ifadelerin benzerlerinin bazı görsel ve işitsel medya hizmet sağlayıcılarda kullanıldığına rastlamak mümkün olsa da, daha önce yaşanan olumsuzlukların çok belirgin bir şekilde

azaldığı görülmektedir. Spor programlarından beklenen nitelikte yayınların devam edebilmesi için izlenme oranlarından bağımsız, kamusal bir yayıncılık anlayışı benimsenmesi gerekmektedir.

Çok sesli, bilgi veren, eğiten, araştırma ve incelemeye dayalı spor programları yapıldığı takdirde, spor kültürü yüksek ve sporun sadece “oyun” olduğu gerçeğini kabul eden toplumların oluşması mümkündür. Bu nedenle spor programlarının bireysel ve takım başarılarını ön plana çıkaracak, daha çok hazırlık ve araştırma gerektiren yayınlara yönelmeleri gerekmektedir. Yayınlarda kullanılan dil ve içerik konusunda da kamusal sorumluluklar göz önünde bulundurularak hareket edilmelidir.

Sonuç olarak; bağımsız bir düzenleyici otorite olan RTÜK’ün denetim hedeflerini, işleyişini ve müeyyidelerini belirlediği; TVYD ve üye kuruluşların ise bu hedefler doğrultusunda ilkelerin belirlenmesine katkıda bulunduğu ortak denetim müessesesiyle olayın tüm taraflarının denetime katkısı sağlanmıştır. Böylece hem daha geniş katılımlı ve uzlaşmacı bir denetim gerçekleşmiş hem de söz konusu denetimin daha hızlı ve esnek uygulanması mümkün olmuştur.

Kabul edilen ilkelerin yanı sıra arzu edilen iki ilkenin de yayınlar yoluyla hak ihlallerinin önüne geçilmesinde önemli birer rol oynayacakları söylenebilir. Bu ilkelere “spor camiası yetkililerinin yayın kuruluşlarına karşı tarafsızlıklarını ve üsluplarını azami ölçüde korumalarının önemli olduğu” vurgulanmış; yine “sahalarda yaşanan olumsuzlukların spor programlarında yayıncı sorumluluğu çerçevesinde yansıtılması ve sahalardan aktarılan olumsuz görüntülerin, ülkemizin dışarıdaki imajını da olumsuz etkileyebileceği bilinci ve sorumluluğu ile yayınların gerçekleşmesinin arzu edildiği” ifade edilmiştir.

Spor medyasının toplumu etkileme gücü olduğu görülmektedir. Spor medyası, objektif kriterler doğrultusunda, yayıncılık etiği içerisinde faaliyetlerini sürdürmelidir. Spor medyası, yeri geldiğinde etkin bir propaganda aracı olarak geniş halk kitlelerini tesiri altına alıp, onları belirli hedefler doğrultusunda yönlendirebilecek bir güce sahiptir. Milli kültürü geliştirmek suretiyle barış, dostluk, kardeşlik gibi bağları güçlendirebileceği gibi taraftarlar arasında nefret tohumları ekerek, şiddeti körükleyip holiganizmi de besleyebilir.

Görüldüğü üzere spor medyasının toplum üzerindeki sorumluluğu fazladır. Medya hizmet sağlayıcıların bu sorumluluğu layıkıyla yerine getirebilmesi için dürüst, tarafsız ve yayıncılık ahlakı içerisinde hareket etmeleri gerekmektedir. Olumsuz nitelikteki spor programlarının yalnız sporun tadını kaçırmakla kalmayıp bütün bir hayata, insanlığa bakışa tesir ettiği göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla futbol sohbeti daha dengeli, daha sakin ve daha mütevazı bir görüş açısıyla yürütülmeli, böylelikle futbola bakışın ötesinde pek çok şeye bakışın olumlu yönde etkileneceği fark edilebilmelidir.

Hâlbuki dört büyük kulüp dışındakilere de söz hakkı tanınmalı ve büyüklerin egemenliğinin yerine “eşitlerin birliği ilkesi” nazara alınarak hareket edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bu durum, Bora (2006: 253)’nın da belirttiği şekilde “güçlülerin” daima haklı olduğu, büyük, zengin, başarılı olanın her şey, ötekilerin ise hiç sayıldığı bir zihniyet dünyasının doğallaşmasına ve kemikleşmesine ciddi biçimde destek sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aktaş, Ruşen ve Erbal, Ayda (1995). “Anneciğim Türkler Geliyor!” Birikim Dergisi. 74: 71-77.
- Arık, Bilal (2004). Top Ekranda - Futbol ve Televizyon Arasındaki Vazgeçilmez İlişki. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Aşkın Bozkurt, Berrin (2012). Televizyon Yayınlarının Denetlenmesinde Sivil Toplumun Rolü: ABD Ebeveyn Televizyon Konseyi (Parents Television Council) Örneği. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: RTÜK.
- Avşar, Bozkurt Zakir ve Demir, Vedat (2005). Düzenleme ve Uygulamalarla Medyada Denetim. Ankara: Piramit Yayıncılık.
- Bingölçe, Filiz (2005). Futbol Argosu Sözlüğü. Ankara: Alt-Üst Yayınları.
- Bora, Tanıl (2006). Kârhanede Romantizm, Futbol Yazıları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, Pierre (1997). Televizyon Üzerine. Çev., Turhan Ilgaz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourg, Jean-Francois (1994). L'Argent fou du Sport. Paris: La Table Ronde.
- Cerrahoğlu, Necati ve İmamoğlu, Ahmet Faik (2000). “Sporun Ekonomik Boyutu: Almanya Örneği”. I. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı, 2. Cilt: Sporda Psiko Sosyal Alanlar Spor Yönetimi Bilimleri. Ankara: Sim Matbaacılık.
- Çağlayan, Suat (2015). “Üç ‘F’ (Fado, Fatıma, Futbol) ve AKP.” http://www.dagarcikturkiye.com/makale_detay.asp?id=281&%C3%9C%C3%A7-%E2%80%98F%E2%80%99-Fado-Fat%C4%B1ma-Futbol-ve-AKP. 01.05.2015.
- Çetin, Cem (1996). “Türk Televizyonlarında Spor ve Olimpiyat Oyunları.” 2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de TV. Emir Turam (der.) içinde. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Çetin, Cem (2014). Spor İletişimi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hiçyılmaz, Ergun (1984). Niçin Kitlesiz Spor Değil. İstanbul: Süreç Yayınları.
- Kazaz, Mete (2007). Televizyon Spor Haberleri. İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- Kıvanç, Ümit (2001). Kesin Ofsayt - Televizyon Futbolu ve Futbol Medyası. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Klose, Andreas (2001). “Televizyon Futbolu.” Futbol ve Kültürü. Roman Horak, Wolfgang Reiter, Tanıl Bora (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurultay, Turgay ve Aytayman, Veysel (1997). “Futbol Kültürü Tartışmaları”. Metin Kurt, Veysel Aytayman, Turgay Kurultay (der.) içinde. Arena’da Show: Modern Sporun Dünü ve Bugünü. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Safaz, Mustafa (2011). Seçim Dönemlerinde Radyo ve Televizyonlardaki Siyasî İçerikli Yayınların Denetlenmesi (Türkiye Örneği). Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: RTÜK.
- Şeker, Mustafa ve Gölcü, Abdülkadir (2008). “Futbolun Televizyonda Yeniden Üretimi.” Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi. 26: 115-134.
- Talimciler, Ahmet (1999). “Türkiye Futbol Medyası.” <http://www.birikimdergisi.com/sayi/117/turkiye-futbol-medyasi>. 25.06.2015.
- Talimciler, Ahmet (2003). Türkiye’de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Tezkan, Mehmet (2006). “Futbolun Yerini Geyik Muhabbeti Aldı.” Vatan Gazetesi. 27.08.2006.

Ünsal, Bahar ve Ramazanoğlu, Fikret (2013). “Spor Medyasının Toplum Üzerindeki Sosyolojik Etkisi.” Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi. 2 (1): 36-46.

Yetim, A. Azmi ve Cengiz, Recep (2012). İletişim ve Spor. Ankara: Berikan Yayınevi.

Zeytinoğlu, Emre (2002). “Futbol Endüstrisi.” Karizma Dergisi. 64: 4-12.

“Çakar’a 6222 Çiziği.” (2014). Hürriyet. 27.12.2014.

“RTÜK’ten Çakar’a Sarı Kart.” (2007). Miliyet. 03.10.2007.

“Toroğlu’nun Sözleri Eleştiri Değil Saldırı.” (2006). Milliyet. 30.08.2006.

“ParentPort.” (2015). <http://www.parentport.org.uk>. 15.05.2015.

“Spor Programları Yayın İlkeleri.” (2013). <http://www.rtuk.org.tr/Home/SolMenu/25#>. 01.04.2015.